

บทที่ ๔

การนำหลักอริยมรรค ๘ มาพัฒนาเยาวชนไทย

ในบทนี้มุ่งศึกษาการนำหลักอริยมรรค ๘ มาพัฒนาเยาวชนไทย อันประกอบไปด้วย (๑) การพัฒนาเยาวชนที่เหมาะสมตามหลักอริยมรรค ๘ (๒) แนวทางการปฏิบัติพัฒนาเยาวชนตามอริยมรรค ๘ (๓) สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชนไทยตามหลักอริยมรรค ๘ (๔) การฝึกเยาวชนให้เป็นคนดีของสังคมตามหลักอริยมรรค ๘ (๕) ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติที่เหมาะสมของเยาวชนตามหลักอริยมรรค ๘ (๖) สรุป ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ การพัฒนาเยาวชนที่เหมาะสมตามหลักอริยมรรค ๘

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คือการนำหลักธรรมที่เป็นส่วนปฏิบัติซึ่งเรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ องค์ คือ สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ) มาลงมือปฏิบัติเชิงบูรณาการเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิด^๑

กระบวนการนำหลักอริยมรรคมาลงปฏิบัติเชิงบูรณาการตามลำดับขั้นตอนที่ชัดเจนที่สุด คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าว ศีล คือ ความสะอาดทางการวาจาอันเกิดจากจากรักษาสภาพปกติของการร่วมกันในสังคม สมาธิ คือ ความสงบสุขทางจิตอันเกิดจากการฝึกควบคุมโดยมีศีลเป็นพื้นฐาน และปัญญา คือ ความสว่างทางปัญญาที่รู้เท่าทันสภาวะตามความเป็นจริงของสรรพสิ่ง อันเกิดจากพัฒนาฝึกอบรมโดยมีสมาธิเป็นพื้นฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา จึงเป็นตัวแท้ของการ

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓/๒๕๗.

ปฏิบัติเป็นกระบวนการศึกษาปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา โดยสามารถนำอริยมรรคมีองค์ ๘ มาย่นย่อลงมือปฏิบัติบูรณาการครอบคลุมได้ทั้งหมด หรือกล่าวเน้นสำหรับคฤหัสถ์อีกหลักการหนึ่งเรียกว่า บุญสิกขา ๓ คือ ทาน ศีล ภavana โดยภavanaแยกออกเป็น ๒ คือ สมาธิ กับปัญญาซึ่งได้แก่การฝึกสมาธิเจริญปัญญาหรือการฝึกเจริญสมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน^๒

คนที่ประสบความสำเร็จมาเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นหัวหน้าครอบครัวในปัจจุบัน หลายท่านในอดีตยากจนข้นแค้น ตอนเป็นเด็กลำบากมาก บางวันมีรับประทานบางวันไม่มี ต้องช่วยพ่อแม่หาเงิน ขยันอดทน ดิ้นรนจนขายจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ครอบครัวเป็นบึงแผ่นร่ำรวย บางคนพอร่ำรวยก็คิดว่าเราลำบากมากหนักหนาแล้ว ถึงรุ่นลูกเราก็ขอให้เขาสบายให้เต็มที่คิดอย่างนี้แล้วเลยบำรุงบำเรอลูกใหญ่ บางทีเลยกลายเป็นเสียเพราะ ความสุขไม่ช่วยให้คนได้เรียนรู้ แต่การเรียนรู้จากการแก้ปัญหา ฝึกพัฒนาตนจากการเผชิญความทุกข์ยากลำบาก ดังนั้นคนที่เกิดมาท่ามกลางความพรั่งพร้อม สุขสบายจึงเสียเปรียบหลายอย่าง เนื่องจากไม่มีเครื่องทดสอบ ไม่มีแบบฝึกหัด ทำให้ไม่ได้รับความเข้มแข็งในการดิ้นรนต่อสู้ ไม่ได้ทักษะจากการฝึกพฤติกรรม และไม่ได้ปัญญาในการคิดแก้ปัญหา จึงต้องมี ๒ อย่างเป็นสำคัญ คือ (๑) ความเข้มแข็ง ความหนักแน่นมั่นคงที่ได้จากความสามารถในการทำการทั้งหลายให้สำเร็จด้วยความพากเพียร ขยัน อดทน (๒) ความรู้ความคิด รู้พิจารณาใช้ปัญญาแก้ปัญหา ทำกิจกรรมงานสร้างสรรค์ซึ่งจะพัฒนาตนให้เจริญองงามมีความสามารถยิ่งขึ้นไปฉะนั้นพ่อแม่ต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี คือ เป็นคนที่ระวังไม่ให้ลูกตกอยู่ในความประมาท รู้จักหาแบบฝึกหัดให้ลูกทำการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำหลักธรรมมาใช้สำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความเข้มแข็ง อดทน มีทักษะในการแก้ปัญหา และพัฒนา ตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่ดี เป็นกำลังของสังคมในการพัฒนาประเทศชาติ แก้ปัญหาให้สังคมและพัฒนาประเทศให้มีความพร้อมต่อการเผชิญกับ

^๒ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๘๕

ปัญหาที่ถ้าโถมเข้ามาอย่างมากมาย และไม่เป็นเด็กและเยาวชนที่สร้างปัญหาให้กับตนเอง แก่พ่อแม่ ครอบครัว และสังคม แต่เป็นกำลังสำคัญของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แนวทางดำเนินอันประเสริฐของชีวิตหรือกาย วาจา ใจ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์. เรียกว่า อริยมรรค แปลว่าทางอันประเสริฐ เป็นข้อปฏิบัติที่มีหลักไม่อ่อนแอ จนถึงกับตกอยู่ใต้อำนาจ ความอยากแห่งใจ แต่ก็ไม่แข็งตึงจนถึงกับเป็นการทรมานกายให้เหือดแห้งจากความสุขทางกาย เพราะฉะนั้นจึงได้เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือทางดำเนินสายกลาง ไม่หย่อนไม่ตึง แต่พอเหมาะเช่นสายดนตรีที่เทียบเสียงได้ที่แล้ว ซึ่งอริยมรรคมองค์ ๘ นั้นทางดำเนินไปที่ประกอบพร้อมเพรียงกันเกี่ยวพันกันทุกข้อ ซึ่งย่อลงมาก็คือ สติปัฏฐาน ๔ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งอริยมรรคมองค์ ๘ ในการแก้ไขปัญหายาวชนประกอบด้วย ดังนี้

๑) การแก้ปัญหายาวชนด้วยหลักสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ^๓ ให้เกิดขึ้นตามหลักมรรคมองค์ ๘ เพื่อเกิดความเข้าใจถูกต้องว่าการกระทำด้วยการทำร้ายกัน การยกพวกตีกันจะเกิดความทุกข์ให้กับฝ่ายที่ถูกกระทำและให้เข้าใจกฎแห่งกรรม ใช้หลักของเหตุผลในการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ใช้หลักสันโดษ รู้จักตนเอง พอใจในสิ่งที่ตนมี และใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมรู้จักพึ่งพาตนเองตามหลักอัตตาทิ อัตตโน นาโถ ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้มีการพิจารณาในทางที่ดีโดยแยบคาย เข้าใจหลักของกฎแห่งกรรมว่าการทำในสิ่งที่เป็นโทษคือการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทั้งการค้ายาเสพติด และการติดหรือเสพยาเสพติดทำให้เกิดโทษต่อตนเองและสังคม ตระหนักในความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปในการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดหรือหิริโอตตัปปะ การนำเอาข้อสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบมาใช้ในการพัฒนาเยาวชนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย เกี่ยวกับเพศ เกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและการปกครองเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ เกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด และเกี่ยวกับความผิดอื่นๆ ถ้าเยาวชนไม่มีความเห็นที่ถูกต้องก็อาจจะกระทำผิดต่อสิ่ง

^๓วิมหา. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

เหล่านี้ได้ และก่อให้เกิดความเสียหายทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน การพัฒนาจิตและปัญญา คือข้อสัมมาทิฐิ นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิต อริยสัจข้อสุดท้ายคือมรรค เป็นการประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการที่รู้เข้าใจแล้วนั้นเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริงในการดำเนินชีวิตของคนนั้น พระพุทธศาสนานั่นในหลักการที่ให้มีคุณภาพคือความสมดุล หรือความพอดีให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ในการฝึกคนในขั้นต้นที่จะนำเข้าสู่มรรค กล่าวคือ การที่จะมีสัมมาทิฐิซึ่งเป็นองค์แรกของมรรค มีปัจจัย ๒ ประการที่ช่วยให้คนมีสัมมาทิฐิ คือ เสียงจากภายนอก และ รู้จักคิด คิดเป็น นับเป็นปัจจัย ๒ อย่าง ที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิซึ่งเป็นองค์ประกอบเริ่มแรกของมรรค และเป็นจุดเริ่มของการศึกษาที่ถูกต้อง^๔ ผู้มุ่งจะได้ปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิจึงต้องปฏิบัติตามมงคลสูตรคาถาแรกของพระพุทธเจ้าให้เป็นประจำ คือไม่เสวนาคบหาคนพาลทั้งหลาย เสวนาคบหาบัณฑิตทั้งหลาย และบูชาผู้ควรบูชาทั้งหลาย เมื่อปฏิบัติและปลูกฝังสัมมาทิฐิอยู่เนืองๆ ดังนี้ ก็ย่อมจะเจริญปัญญาขึ้นโดยตลอด สามารถพิจารณาหาเหตุผลได้ถูกต้องจับเหตุแห่งผล หรือจับผลสาวสาเหตุให้ได้จับเหตุที่จะส่งผลให้ความรู้ของตัวเองบังเกิดขึ้น^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมาย “สัมมาทิฐิ” ไว้ว่า สัมมาทิฐิ ปัญญาอัน เห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔ เห็นชอบตามคลองธรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมี

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๙), หน้า ๖๔-๖๖.

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ,**สัมมาทิฐิ ๑** , ที่มา : <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-075.htm> (๑๕ มกราคม ๒๕๕๒)

ผลชั่ว มารดา บิดามี (คือมีคุณความดี ควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่า มารดา บิดา) ฯลฯ เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าชั้น ๕ ไม่เที่ยง เป็นต้น (ข้อ ๑ ในมรรค)^๖

๒) การแก้ปัญหาเยาวชนด้วยหลักสัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ^๗ หรือความนึกคิดในทางที่ถูกต้อง เป็นหนึ่งในมรรค ๘ หรือ มรรคมืองค์แปดสัมมาสังกัปปะ มี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) เนกขัมมสังกัปป (หรือ เนกขัมมวิตก) คือ ความดำริที่ปลอดจากโลภะ ความนึกคิดที่ปลอดโปร่งจากกาม ไม่หมกมุ่นพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยากต่าง ๆ ความคิดที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ความคิดเสียสละ และความคิดที่เป็นคุณเป็นกุศลทุกอย่าง จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากราคะหรือโลภะ (๒) อพยยาบทสังกัปป (หรือ อพยยาบทวิตก) คือ ดำริในอันไม่พยายาบท ความดำริที่ไม่มีความเคียดแค้น ชิงชัง ชัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่างๆ โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรงข้าม คือเมตตา ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดี ความมีไมตรี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะ (๓) อวิหิงสาสังกัปป (หรือ อวิหิงสาวิตก) คือ ดำริในอันไม่เบียดเบียน ไม่มีการคิดทำร้ายหรือทำลาย โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรงข้าม คือกรุณา ซึ่งหมายถึงความคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะ

๓) การแก้ปัญหาเยาวชนด้วยหลักสัมมาวาจา คือ เจรจาชอบหลักธรรมเกี่ยวกับสัมมาวาจาละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟังจากข้างโน้น แล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษเพราะเหตุ

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๓.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๓๖๗ ; อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๗๑.

ชวนให้รักจับใจเป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พุดถูกกาล พุดแต่คำ ที่เป็นจริง พุดอิงอรรถ พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดแต่คำมีหลักฐานมีที่อ้าง มีที่กำหนดประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร สัมมาวาจา ๒ อย่าง สัมมาวาจายังเป็น สาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ชั้นนี้ คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูด ส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการเจรจาเพ้อเจ้อ สัมมาวาจาของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค คือ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้น จากวจีทุจริตทั้ง ๔ ของภิกษุผู้มีจิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญ อริยมรรคอยู่ วาจาสุภาสิต วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็น หุพภาสิต และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ติเตียน คือ วาจานั้นย่อมเป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล เป็นวาจาที่กล่าวเป็นสัจ เป็นวาจาที่กล่าวอ่อนหวาน เป็นวาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์ เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต

อีกนัยหนึ่งวาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ เป็น วาจาสุภาสิต ไม่เป็นหุพภาสิต เป็น วาจาไม่มีโทษ และวิญญูชนไม่พึงติเตียนย่อมกล่าวแต่คำที่เป็นสุภาสิต ไม่กล่าวคำที่เป็นหุพ ภาสิต ย่อมกล่าวคำที่เป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม ย่อมกล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก ไม่กล่าว คำอันไม่เป็นที่รัก ย่อมกล่าวแต่คำสัตย์ ไม่กล่าวคำหละหละ ปัญหาเกิดจากครอบครั้วที่ขาด ความอบอุ่น ควรนำเอาสัมมาวาจา พุดถูกธรรม ถูกวินัย พุดแล้วไม่เสียหาย มีแต่ดีฝ่ายเดียว , การงดเว้นวจีทุจริต ๔ ได้เด็ดขาด^๔ สำหรับข้อปฏิบัติ ในสัมมาวาจา คือ ๑) เจตนาเป็นเหตุงด เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เจตนาเป็นเหตุงดเว้น จากการพูดคำหยาบ ๔) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

^๔ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) , คำบรรยายเรื่องวิปัสสนา กรรมฐาน เล่ม ๗- ๘- ๙, หน้า

๔) การแก้ปัญหายาวชนด้วยหลักสัมมาสัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ^๙ สัมมาสัมมันตะ เป็นหนึ่งในมรรค ๘ หรือ มรรคมืองค์แปด กระทำชอบ ทำการชอบ คือ การกระทำที่เว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ๓ อย่าง อันได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ด้วยการแก้ไขปัญหาร่วมกันของครู ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐและพระภิกษุ หรือบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน ร่วมกันในการแก้ปัญหาด้วยการอบรม การจัดทำหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักประหยัดอดออม รู้จักประมาณการกินอยู่การใช้จ่ายให้สมกับฐานะ พอใจในตนเอง เคารพตนเอง และเชื่อมั่นตนเอง

๕) การแก้ปัญหายาวชนด้วยหลักสัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบการเว้นจากการพนันอันเป็นอบายมุข มีสติสัมปชัญญะ ในการตั้งมั่นและระคับประคองควบคุมใจของตนไม่ยุ่งเกี่ยวกับการพนัน และประพฤติดนเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ อาชีพสุจริต

๖) การแก้ปัญหายาวชนด้วยหลักสัมมาวายามะ คือ มีความเพียรชอบ สัมมาวายามะเป็นหนึ่งในมรรค ๘ หรือ มรรคมืองค์แปด เพียรชอบ เกิดฉันทะพยายาม พยายาม ความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้น เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว

๗) การแก้ปัญหายาวชนด้วยหลักสัมมาสติ คือ ระลึกชอบ^{๑๐} คือการมีสติระลึกอยู่เป็นนิจว่า เราจะกระทำอะไร และกำลังทำอะไรอยู่ ไม่เป็นคนเผลอ การไม่เผลอการรู้ตัวอยู่

^๙ ๑. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๘๕.

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓/๒๕๗

เป็นนิจเป็นทาง ให้หลักได้จากการกระทำความชั่ว ตามความจำกัดความแบบพระสูตร คือ หลักธรรมที่เรียกว่าสติปัฏฐาน

๘) การแก้ปัญหาเยาวชนด้วยหลักสัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ^{๑๑} แปลว่า สมาธิชอบ คือความตั้งใจมั่นโดยถูกต้อง โดยการที่กุศลจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว (ความตั้งมั่นแห่งกุศลจิตในในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน)เข้าถึง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน (จิตตั้งมั่นในฌานทั้ง ๔ นี้เท่านั้นไม่เลยไปถึงอรุณฌาน) ถือเป็นยอดแห่งมรรคทั้งหลาย

สรุปได้ว่า หลักอริยมรรค ๘ ประกอบไปด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ คือ เจริญชอบ ทำการงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ สงเคราะห์เข้าในศีลสิกขาสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ คือความเพียรชอบ ตั้งสติระลึกรู้ชอบ ตั้งจิตใจมั่นสงเคราะห์เข้าในจิตตสิกขา หรือ กลุ่ม สมาธิอริยมรรค ๘ คือหนทางแห่งการดำรงชีวิตอย่างรู้แจ้ง มีสติเป็นพื้นฐานด้วยการฝึกสติสามารถพัฒนาสมาธิจิตซึ่งจะช่วยให้บรรลุถึงปัญญา เพราะ สัมมาสมาธิจึงสามารถบรรลุถึง สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และสัมมาวายามะ ปัญญา ความเข้าใจซึ่งพัฒนาขึ้นนั้นสามารถกำจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ได้ในที่สุด การดำเนินชีวิตของเยาวชนในแต่ละวัน เยาวชนต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่วยุให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงจำเป็นต้องต่อสู้กับกิเลส ตัณหา ซึ่งเกิดจากความไม่รู้การฝึกหัดอบรมด้วยหลักธรรมอย่างเป็นขั้นตอน ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จนสามารถยกระดับจิตใจขึ้นสูงเหนือกิเลส ตัณหาได้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะเห็นได้ว่าหลักพระพุทธศาสนาจะเน้นถึงการยอมรับศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาชีวิตให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดี ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่า หลักการพัฒนาชีวิตมนุษย์จะพัฒนาด้วยหลัก

^{๑๑} วิมพา. (ไทย) ๑/๒/๔

อริยมรรค ^{๘๒} ความเหมาะสมของหลักธรรมอริยมรรคมิใช่เพียงปฏิบัติตามลำดับขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ยังเป็นหนทางแห่งความดับทุกข์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ สอนให้พุทธศาสนิกชนเป็นผู้มีวัฒนธรรมที่ดีงาม รู้จักการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทัน และรู้จักทาง เสื่อมไม่ควรทำสำหรับเยาวชนไทย ควรรู้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองตามลำดับ การ พัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งเยาวชนซึ่งการอบรมได้ใช้แบบพุทธภavana ได้แก่ ด้านกาย ด้านศีล ด้าน จิต และด้านปัญญาครบทั้ง ๔ ด้าน ซึ่งเป็นหัวใจใหญ่ของพระพุทธศาสนาในด้านหลักคำสอน การอบรมพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนนั้นเป็นการฝึกอบรมให้เยาวชนมีความเข้มแข็งอดทน ต่อการเปลี่ยนแปลง และยั่วเย้า การท้าทายจากเทคโนโลยีในปัจจุบัน ฝึกให้มีการสำรวจระวัง และพัฒนาตนเองทั้ง ๔ ด้าน เพื่อฝึกฝนให้ ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมของ พระพุทธศาสนา

๔.๒ การปฏิบัติเพื่อพัฒนาเยาวชนที่เหมาะสมตามอริยมรรค ๘

การปฏิบัติเพื่อพัฒนาเยาวชนที่เหมาะสมตามอริยมรรค ๘ ซึ่งอาจจะมีลำดับการ ปฏิบัติที่เริ่มมรรคข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๘ ดังต่อไปนี้

การปฏิบัติด้านสมาธิ เนื่องด้วยสมาธิภาวนา เป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรค ใน ฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติธรรม หรือพูดตามแนวไตรสิกขาว่า เป็นขั้นเริ่มแรกในระบบ การศึกษาแบบพุทธ และเป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ แจ่มชัด เป็นอิสระมากขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นการตรัสรู้ในที่สุด ดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้น การสร้างเสริมสมาธิภาวนา จึงเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่ง มีพุทธพจน์แสดงหลักการสร้างเสริมสมาธิภาวนาไว้ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ปัจจยเพื่อความเกิดขึ้น แห่งสมาธิภาวนามี ๒ อย่าง ดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ ๑. ปรโตโฆสะ "เสียงจาก ผู้อื่น" คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจง อธิบาย การแนะนำชักจูง การสั่งสอน การถ่ายทอด การได้

^{๘๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๙,

(กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒.

เรียนรู้จากผู้อื่น๒. โยนิโสมนสิการ "การทำในใจโดยแยบคาย" การพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า การใช้ความคิดสืบสาวตลอดสาย การคิดอย่างมีระเบียบ การรู้จักคิดพิจารณาด้วยอุบาย การคิดแยกแยะออกดูตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเข้าจับปัจจัยสองอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนสามัญ ซึ่งมีปัญญาไม่แก่กล้า ย่อมอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็จะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุดได้ส่วนคนที่มีความปัญญาแก่กล้า ย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่กระนั้น ก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่างการศึกษาอบรม การสร้างเสริมสัมมาทิฐิ ด้วยปัจจัยอย่างใด ๑ (ปรโตโฆสะ) ก็คือวิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผล

การปฏิบัติด้านสัมมาสังกัปปะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความดำริหรือความคิดที่ถูกต้อง คือความคิดที่มีปัญญาเป็นแสงสว่างนำหน้า มิให้กระบวนการค้นหาตั้งตนได้ พระพุทธเจ้าได้แสดงสัมมาสังกัปปะไว้ว่าเป็นความดำริที่ไม่หมกมุ่นในกามพยายามและการเบียดเบียนซึ่งเป็นกระบวนการทางจิตที่เห็นได้ชัดว่าถ้าความดำริในกามเกิดขึ้นเต็มที่ กามตัณหาและภวตัณหาก็ก่อเกิดขึ้น ถ้าความดำรินั้นไม่สมหวังก็เกิดเป็นความโกรธ พยาบาท และเบียดเบียนซึ่งไม่เป็นไปตามหลักสัมมาสังกัปปะการปฏิบัติก็ไม่ได้ผล และกลายเป็นมิจฉาสังกัปปะไป หากที่จะแก้ปัญหาได้ ดังนั้นคติวิเคราะห์ใส่ใจในการปฏิบัติตามหลักสัมมาสังกัปปะอย่างเคร่งครัดจึงจะเกิดผลที่ดีในชีวิตได้

การปฏิบัติด้านสัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ ละมุสาวาทเว้นการพูดเท็จรวมถึงสังวจา พูดคำจริง ละปสุณาวาจา เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึงสามัคคีกรณี วาจา พูดคำสมานสามัคคี และ ผรุสวาจา เว้นการพูด คำหยาบ รวมถึง สันหวาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ และละ

สัมผัปปลาปะวันการพูดเพื่อเจือรวมถึงอตถสัณหิตาวาจา พูดคำมีประโยชน์ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน การปฏิบัติในด้านนี้ก็คือการใช้ภาษาพูด พระผู้มีพระภาคทรงถือว่าสัจวาจาเป็นวาจาสูงสุด พระองค์ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น หมายความว่า การใช้วาจานั้นประกอบด้วยความจริง ๒ ประการคือเรื่องที่พูดและใจที่คิดเรื่องที่พูดนั้นเป็นเรื่องจริงซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ส่วนใจที่คิดนั้นคิดให้ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายด้วยความบริสุทธิ์ใจ จริงใจ คือ คิดที่จะให้จากใจก่อน ดังนี้ เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือพุทฺธพจน์ทุกคำทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทนั้น พระศาสดาทรงรู้เห็นด้วยตนเองทั้งนี้แล้วจึงตรัส มิได้เกิดจากการฟังหรือรู้มาจากผู้อื่นเลย พุทฺธพจน์ทุกคำถือหลักเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์โดยแท้มิได้ทรงหวังสิ่งใดเป็นการตอบแทนเลยขอเพียงให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตามเท่านั้นนี่คือความยิ่งใหญ่ของหลักการใช้วาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การปฏิบัติด้านสัมมากัมมันตะ การทำการชอบ คือ การกระทำที่เว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ๓ อย่าง อันได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม นอกจากนั้นยังต้องเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์จะเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักความจริงและความถูกต้องในการดำเนินชีวิต ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด คนมีศีลธรรมหรือมีมนุษยธรรม ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นอารยชนจะมีความประพฤติดี ประพฤติชอบและมีความซื่อสัตย์ สุจริต ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ เยาวชนจะต้องมีกายสุจริตเป็นความสุจริตทางกายทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกายละเว้นการบีบคั้นเบียดเบียน มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน ไม่แย่งชิงลักขโมย หรือเอารัดเอาเปรียบ แต่เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน ไม่ประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

ประการที่ ๒ เยาวชนจะต้องมีวิจจริตเป็นความสุจริตทางวาจาทำสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิด จากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ ไม่พูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่ คำที่ส่งเสริมสามัคคี ละเว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวล ควรฟัง รวมถึงละเว้นจากการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผลมีสารประโยชน์ และ ถูกกาลเทศะ

ประการที่ ๓ เยาวชนจะต้องมีโมหจริตเป็นความสุจริตทางใจ ทำสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้แผ่อแผ่กว้างขวาง ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำให้ทำลาย แต่ตั้งความปรารถนาดี แผ่ไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดี มีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตาม เหตุปัจจัย

การปฏิบัติด้านสมาธิ คือ ในช่วงเวลาที่เยาวชนไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนก็หางานพิเศษทำแทนการไปเที่ยวในเวลากลางคืนประกอบอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต เพื่อจะได้นำเอาเงินมาใช้ในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าสิ้นเปลืองไปใช้ไม่เกิดประโยชน์และข้อสัมมาวายามะ เยาวชนจะต้องเพียรพยายาม หากขาดความพยายามชีวิตของเราก็จะตกอยู่ในกระแสโลกที่ครอบงำเรา จนไม่เป็นตัวของตัวเองตกอยู่ในกระแสแห่งข่าวสารที่มากไปด้วยสิ่งยั่วชวนแฝงอันตรายไว้ เบื้องหลัง ความเพียรในปัจจุบันจึงเน้นไปที่ความเพียรที่จะเข้าใจกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและดำเนินชีวิตในกระแสโลกด้วยความอดทนบากบั่นจึงจะยืนอยู่บนโลกนี้ด้วยความสง่าผ่าเผย และประสบความสำเร็จ ความเพียรจึงเป็นคุณธรรมที่เร่งให้การกระทำมุ่งตรงไปสู่จุดหมายหรือทำให้จุดเชื่อมต่อระหว่างจุดหมายกับการกระทำของบุคคลประสบผลสำเร็จเป็นจริงขึ้นมาได้ความเพียรจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนเพื่อประโยชน์ให้กับมนุษย์อยู่ ๓ ระดับคือคำสอนสำหรับการดำรง

ชีวิตในชาตินี้ให้มีความสุข (ทิวฐิธัมมิกัตถประโยชน์) คำสอนสำหรับการมีภพใหม่ที่ดีงามหรือ
 สุกตภพ (สัมปรายิกัตถประโยชน์) คำสอนสำหรับการดับทุกข์และมีสุขถาวร คือ บรรลุถึงพระ
 นิพพาน (ปรมัตถประโยชน์)^{๑๓} อันเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเป้าหมายของ
 ความเพียรมีความสำคัญมากในการดำเนินชีวิตกลุ่มเยาวชนชาวต้องพากเพียรขยันไปเล่าเรียน
 อีกทั้งทำงานต่างๆ ที่คุณครูมอบหมาย โครงการงาน รายงาน เป็นต้น

ผู้ใหญ่จะต้องประกอบอาชีพที่สุจริตที่เรียกว่าสัมมาอาชีพะ การเลี้ยงชีพในทางสุจริต
 คู่กับศีลข้อที่ ๒ ซึ่งหมายเอาการปฏิบัติ ครอบงำ ครอบคลุมไปถึงด้านต่างๆ ในการดำเนินชีวิต
 ที่เรียกว่าสัมมาอาชีพะ ด้านการเลี้ยงชีพ การรักษาสมบัติส่วนรวม และส่วนตัวเป็นอย่างดี การ
 ดำเนินชีวิตด้วยความสุจริตและเป็นธรรมตามลำดับ การประกอบอาชีพที่ถูกต้องซึ่งรวมทั้งการ
 ทำงานและการเลือกอาชีพและการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาจากการประกอบอาชีพ อย่างถูกต้อง
 เหมาะสมคุ้มค่า การงานอาชีพที่เอื้อต่อการดับทุกข์ต้องเป็นอาชีพที่ทำไปเพื่อเลี้ยงกายและ
 เลี้ยงใจให้ มีสุขภาพดีพอกัน กล่าวคือให้ร่างกายแข็งแรงพอที่จะต้านทานโรคร้ายไข้เจ็บและจิตใจ
 แข็งพอจะต่อต้านการรุกรานของกิเลส ร่างกายสมบูรณ์ไร้โรคร้ายเบียดเบียนใจสมบูรณ์ไร้กิเลส
 มารบกวน หลักการดำเนินชีวิตมรรคมีองค์ ๘ มีความเพียรพยายามกระทำสิ่งต่างๆ ที่ถูกต้อง
 เสมอมีความพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จตามเป้าหมาย และเมื่อมีปัญหาทางการ
 เรียนหรือการกระทำกิจกรรมได้พยายามแก้ไขปัญหานั้นได้จนสำเร็จ

การปฏิบัติด้านสัมมาวายามะ หมั่นปฏิบัติเพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิด
 บังเกิดขึ้นเพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้วเพื่อให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้นเพื่อ
 ความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้นเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้วการจะ

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙๘.

เกิดสัมมาสติต้องอาศัยความเพียรพยายามกำหนดสติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเกิดเป็น
สัมมาสมาธิ ดังนั้นสัมมาวายามะจึงต้องมีอยู่หน้าสัมมาสติ

การปฏิบัติด้านสัมมาสติ การระลึกรู้เท่าทันสภาวะธรรมปัจจุบันที่ปรากฏในขณะเห็น
ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรสกระทบสัมผัส และคิดนึก เพราะฉะนั้นเยาวชนต้องหมั่นสร้างสติให้ระลึกชอบ
ให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนเอง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความหลง ความสำคัญเข้าใจผิดพระพุทธรูปเจ้า
ทรงสอนให้เราวิธีแก้ไข เพื่อกำจัดความลุ่มหลงในสิ่งต่างๆ ด้วยอาศัยเจริญสติให้พิจารณา
เนื่องๆ พิจารณาอยู่เสมอ ในอิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน ก็ให้เราพิจารณาตามความเป็นจริง
พยายามเจริญจิตด้วยการฝึกให้มีสมาธิ เพื่อจิตจะได้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในสิ่งที่มาสัมผัส เจริญสติ
ไม่ให้พลังพลอไปทำในสิ่งที่ไม่ดี ไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ยังต้องฝึกให้มีสัมมาสมาธิ คือ การทำสมาธิ การปฏิบัติสมาธิต้องพยายาม
ให้สัมพันธ์กับงานและชีวิตประจำวันที่เราทำอยู่ในปัจจุบัน การทำสมาธินี้ ถ้าพยายามทำสมาธิ
ฝึกสมาธิให้มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมอันเป็นเรื่องจริงของชีวิตประจำวันได้
ของเยาวชนจะดีที่สุด สามารถแก้ไขปัญหามานการได้สามารถใช้พลังสมาธิไปสนับสนุนการเรียน
กิจการงานที่เราทำอยู่ได้ทุกประเภทจึงจะถือว่าเป็นการฝึกสมาธิแล้วได้ผลคุ้มค่า ด้วยเหตุนี้
การกระทำให้จิตมีสมาธิเพื่อให้เกิดพลังจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งด้านปัญญาเป็นการศึกษา
อบรมพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง (ยถา ภูติ) เป็นการ
เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความคิดหาเหตุผล และการหยั่งรู้ความจริงจนเข้าถึงอิสรภาพมี
ชีวิตที่ดั่งงามปลอดทุกข์ ปราศจากปัญหา ปัญญาแบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ โลเกียปัญญา หมายถึง
ปัญญาด้านโลกียะ ไม่เป็นไปเพื่อสิ้นกิเลสตัณหา โลกุตตรปัญญาหมายถึง ปัญญาด้านโลกุตระที่
เป็นไปเพื่อสิ้นกิเลสตัณหา ได้แก่ความรู้ในอริยสัจ ๔ โดยตรง^{๑๔}

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

การปฏิบัติด้านสัมมาสมาธิ สมาธิที่ใช้ในการปฏิบัติพระกรรมฐาน หรือสมถวิปัสสนา เพื่อให้ได้ผลยิ่ง โดยทั่วไปนี้นักปฏิบัติย่อมรู้ดีกันอยู่ว่าทางปฏิบัติ คือ มรรคมีองค์ ๘ อันมีสติ และสมาธิเป็นมรรคองค์ที่ ๗ และ ๘, เป็นมรรคข้อปฏิบัติที่จำเป็นยิ่งเพื่อให้ถึงนิโรธ ดังมีกล่าวอยู่เนืองๆเป็นอเนก แต่มักเกิดความสับสนในการปฏิบัติยิ่งในธรรมอันสำคัญทั้งสอง กล่าวคือมักเกิดมายาของจิตพาให้หลงด้วยอวิชชาจึงทำให้สติหรือสมาธิที่ปฏิบัตินั้นไม่ใช่สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ที่หมายถึงถูกต้องตรงตามแต่มีกลายเป็นมิจฉาสติ มิจฉาสมาธิไปเสีย โดยไม่รู้ตัวด้วยอวิชชา

เมื่อมาปฏิบัติพระกรรมฐาน หรือปฏิบัติธรรม ทุกคนย่อมมาปฏิบัติกันด้วยความเพียรในสติและสมาธิเป็นสำคัญทั้งสิ้น ดังนั้นก็มักจะปฏิบัติกันในสติอันมีสติปัฏฐาน ๔ และปฏิบัติสมถสมาธิกันเป็นสำคัญ ฝ่ายการฝึกสตินั้นก็มักมาฝึกสติ, การใช้สติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่ใช้สติเป็นบาทฐานในการกำหนดรู้ในธรรมทั้ง ๔ อันมี กาย เวทนา จิต ธรรมที่พระองค์ท่านสรรเสริญว่า เป็นทางสายเอกในการปฏิบัติเรื่องสติ หรือเอากายนมนรคด้วยเป็นสิ่งที่มิพหุพจน์ ยืนยันและกล่าวค่านิยมไว้อย่างชัดเจน จึงเป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติกันแพร่หลายกันเป็นที่สุด แต่ก็มี การเปลี่ยนแปลงแก้ไขเทคนิคในขั้นปฏิบัติไปบ้างตามยุคตามสมัยด้วยอนิจจังและเกิดความเข้าใจผิดบ้าง การสับสนกันบ้างโดยไม่รู้ตัว แล้วถ่ายทอดแบบสั่งสอนกันต่อ ๆ มาก็มี กล่าวคือ อานาปานสติที่เป็นการใช้สติกำหนดตามอุลมหายใจ ที่มีจุดประสงค์สำคัญ คือฝึกสติให้ต่อเนื่องอยู่กับอารมณ์ที่ใช้ ก็คือลมหายใจนั่นเอง ก็เพื่อหวังให้บังเกิดผลดีแก่สติโดยตรงกล่าวคือสติมั่นคงและเป็นสมาธิที่แน่วแน่นอยู่ในสิ่งที่กำหนดรู้เป็นอารมณ์คือลมหายใจ ไม่หลงไปตามอารมณ์อื่นๆที่จรมาได้ง่าย ๆ แล้วนำสติที่ฝึกดีแล้วนี้ เป็นบาทฐานเป็นกำลังในการนำไปพิจารณาในธรรมอื่น ๆ อีกด้วยเป็นลำดับ ดังแสดงอยู่ในสติปัฏฐานสูตร หรือกายคตาสติสูตรสติ ดังกล่าวที่เกิดขึ้นข้างต้น เป็นสิ่งพึงประสงค์อย่างยิ่งในการปฏิบัติสติปัฏฐานหรือกายคตาสติ กล่าวคือ ได้สัมมาสติ คือการที่มีสติกำหนดรู้อยู่ในอารมณ์ได้ และย่อมประกอบด้วยสัมมาสมาธิ ในองค์มรรค คือความมีสตินั้น เป็นไปอย่างแน่วแน่นและต่อเนื่องในอารมณ์ฝ่ายกุศลธรรมนั้นๆ

สรุปได้ว่าวิธีการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ตามพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยสรุปแบ่งออกเป็น ๘ ประเด็น คือ (๑) การปฏิบัติตามหลักสัมมาทิฐิ คือ ใช้ปัญญาพิจารณา เช่น เห็นว่าเรามีความเกิด แก่ เจ็บตาย เป็นเรื่องความจริงของทุกสิ่งที่มีชีวิต ทำดียอมได้ และ ทำชั่วต้องได้รับชั่ว เป็นต้น (๒) การปฏิบัติตามหลักสัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ เช่น ความดำริในการออกจากกาม เป็นต้น (๓) การปฏิบัติตามหลักสัมมาวาจา คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากวาจาส่อเสียด เป็นต้น (๔) การปฏิบัติตามหลักสัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบหรือการงานชอบ คืองดเว้นจากการฆ่า หรือ การเบียดเบียน เป็นต้น (๕) การปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพที่สุจริต การทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตไม่หลอกลวงหรือโกงคนอื่น (๖) การปฏิบัติตามหลักสัมมาวายามะ คือ เพียรชอบหรือพยายามชอบเช่น เพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปเกิดขึ้นภายในจิต เพียรเพื่อจะละหรือกำจัดอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป เพียรเพื่อจะเจริญกุศลธรรมให้เกิดขึ้น และ เพียรรักษากุศลที่สร้างให้บังเกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม (๗) การปฏิบัติตามหลักสัมมาสติ คือ ให้ใช้สติเป็นเครื่องพิจารณา ๔ ฐาน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสออกจากจิต (๘) การปฏิบัติตามหลักสัมมาสมาธิ คือ ให้ปฏิบัติตามหลักกัมมัฏฐาน ๔๐ กลอง ให้เลือกกลองใดกลองหนึ่งก็ได้ ให้กำหนดแน่วแน้อยู่กับสิ่งเดียวที่เรียกว่า จิตมีอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านซัดส่ายไปหาสิ่งอื่นหรืออารมณ์อื่นวิธีการที่จะทำให้มีอารมณ์เดียวก็โดยการหาวัตถุอะไรสักอย่างหนึ่งหรือหาอารมณ์อะไรสักอย่างหนึ่งมาให้จิตฝึกในการที่จะกำหนดแน่วแน่ว่า วิธีการฝึกสมาธิ

๔.๓ แนวทางการประยุกต์เพื่อพัฒนาเยาวชนที่เหมาะสมตามอริยมรรค ๘

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ มีอยู่ในอริยมรรคองค์ ๘ อันเป็นหนทางที่ประเสริฐซึ่งจะนำเราไปสู่ความสุขความดับทุกข์ได้มรรคก็ได้กำหนดทางประเสริฐ หรือว่าข้อวัตรปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเราทุก ๆ คน ที่เราจะมีความสุข ที่เราจะมีความทุกข์ ก็ล้วนแต่มาจาก “กรรม” คือการกระทำของเราเอง ในชีวิตประจำวันของเราทุก ๆ คนที่จะถึง

ความสุขความดับทุกข์ได้ เราต้องปฏิบัติตามอริยมรรค เลือกทำเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี มันไม่
 อยากทำก็ต้องทำ ไม่อยากปฏิบัติก็ต้องปฏิบัติ ปัญหาต่างๆ ในโลกนี้ล้วนแต่มาจากกายวาจาใจ
 ของเราทั้งนั้น แต่เราทุกๆ คนยังไม่มองออกมองไม่เห็น แล้วยังมีความเข้าใจผิด การกระทำของ
 เรามันถึงทั้งทำผิดทำถูก ผสมระคนปนเป เค้มาถึงเรียกว่าคน ทำทุกอย่างทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งบาปทั้ง
 บุญพระพุทธเจ้าท่านตรัสพุทธภาษิตที่เป็นหลักตายตัว สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง การไม่ทำ
 บาปทั้งปวง กุสะละสุปะสัมปะทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม สะจิตตะปะริโยทะปะณัง การชำระ
 จิตของตนให้ขาวรอบคนเรานั้นมีความอยากมากมีความต้องการมาก มันไม่มีสติยับยั้งชั่งจิตซึ่งใจ
 นะ ถ้าเป็นรถนี้ก็อะไรก็ดีหมดแต่ว่าเบรกไม่ดี ยิ่งคนสมัยใหม่คนรุ่นใหม่ทุกวันนี้ไม่มีสมาธิ ไม่มี
 ความสุข เผาตัวเองอยู่ตลอดเวลา เค้เรียกว่าตกนรกทั้งเป็น เพราะว่าความคิดความเห็นนี้มัน
 มากแต่สมาธิมันน้อย ปัญญา กับสมาธิมันไม่ สมดุลกัน มันก็เลยควบคุมตัวเองไม่ได้ จิตใจเลยถูก
 เผาทั้งเป็น พระพุทธเจ้าท่านถึงให้เราทุกคนฝึกสมาธิ ฝึกปล่อยวางสิ่งภายนอก เรื่องธุรกิจหน้าที่
 การงาน ลาภยศสรรเสริญ เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องได้เรื่องเสียต้องปล่อยวางให้หมด แม้แต่ขั้น
 ทั้ง ๕ ของเรานี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ต้องปล่อยวาง ถ้ามันยังไม่เป็นเราถึงต้อง
 มาฝึก ฝึกให้สมองมันว่าง ฝึกให้ใจของเรามันสงบ ธรรมชาตินี้สร้างสรรค์ให้เราทำงาน ให้เรา
 ทานอาหาร ให้เราได้พักผ่อน ธรรมชาติเค้ابرสิทธิ์ ดีทุกอย่าง แต่เรามันฝึกพักผ่อนยังไม่เป็น
 ฝึกปล่อยฝึกวางยังไม่เป็น^{๑๕}

สังคมปัจจุบันทั่วโลกกำลังปัญหาเยาวชนทั้งด้านพฤติกรรม อารมณ์และความคิด
 หรือความรู้จึงทำให้เกิดปัญหาหลายๆ อย่าง เช่น ปัญหาเยาวชนเก่งแต่ไร้คุณธรรม เยาวชนมี
 คุณธรรมจริยธรรมแต่ขาดความสามารถในการจัดการปัญหา เป็นต้น สาเหตุของปัญหาวิกฤติ
 เยาวชนที่สำคัญคือ (๑) เพราะเยาวชนขาดวิสัยทัศน์ที่ดีในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น (๒) เพราะ
 เยาวชนขาดความคิดริเริ่มในการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น (๓) เพราะเยาวชนขาดทักษะทางการ

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙
 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒.

สื่อสาร (๔) เพราะเยาวชนขาดความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัวและผู้อื่นต่อหน้าที่หน้าที่ (๕) เพราะเยาวชนทุจริตคิดอยากได้โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องดีงาม (๖) เพราะเยาวชนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง (๗) เพราะเยาวชนมักใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไร้สามัญสำนึก เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของตนเองและพวกพ้อง (๘) เพราะเยาวชนขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ ซึ่งปัญหาทั้ง ๘ ประการนี้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อตัวเยาวชน คือ ไม่ได้รับการยอมรับนับถือ หรือความไว้วางใจจากผู้อื่น

กระบวนการในการประยุกต์หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนจะทำในลักษณะของการแบ่งหรือจัดหมวดหมู่ของปัญหาเข้าด้วยกันได้ ๘ ประเด็นใหญ่ๆ ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น จากนั้นได้นำหลักอริยมรรคมาประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเยาวชนในด้านต่างๆ ทั้ง ๘ ด้าน ดังนี้^{๑๖}

๑. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาทิฐิในการพัฒนาวิสัยทัศน์เยาวชนเป็นการพัฒนาเยาวชนด้านวิสัยทัศน์ เนื่องจากในกระบวนการคิดหรือการกระทำนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก หากการคิดหรือการกระทำนั้นปราศจากความเห็นที่ถูกต้องก็อาจนำไปสู่ความพินาศได้ วิธีการพัฒนาตามหลักการของสัมมาทิฐิ คือ การพัฒนาความคิด การมองภาพของอนาคตตามสภาพความเป็นจริงในสถานการณ์นั้นๆ ด้วยการรับถ่ายทอดหรือเล่าเรียน ศิลปะวิทยาการและข่าวสารและข้อมูล และรับรู้ประสบการณ์ จากการเรียนรู้อย่างถูกต้องโดยปราศจากอคติ และการพิจารณาโดยแยกกาย รอบคอบ ด้วยปัญญาที่ปราศจากกิเลสครอบงำ

๒. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาสังกัปปะในการพัฒนาความคิดริเริ่มของเยาวชนเป็นการพัฒนาเยาวชนด้านความคิดริเริ่ม โดยใช้ปัญญาแยกแยะว่าสิ่งใดมีประโยชน์เป็นความจริงแก่ตนและสังคมแล้วปฏิบัติ ส่วนใดมีโทษและก่อความเดือดร้อนให้ตนหรือเสียและใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ให้รู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต สามารถแก้ปัญหาชีวิตขจัดความ

^{๑๖} ศ.ดร.ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๒-๑๓.

ทุกข์ในจิตใจ จิตใจไม่ถูกบีบคั้น หลุดพ้นจากการถูกกิเลสครอบงำ มีจิตที่เป็นอิสระ อยู่เหนือ
กระแสโลก

๓. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาวาจาในการพัฒนาการสื่อสารของเยาวชน ในยุค
โลกาภิวัตน์นี้ กล่าวได้ว่าเป็นยุคแห่งการสื่อสารที่ไร้พรมแดน การสื่อสารในองค์กร หรือการ
สื่อสารกับผู้อื่นนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเยาวชนและมนุษย์โดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ใน
สถานะใดก็ตาม หลักการพัฒนาการสื่อสารที่สำคัญคือ เยาวชนต้องยึดหลักสำคัญ ๔ ประการ
คือ (๑) จดเว้นจากการสื่อสารด้วยคำพูดคำที่เป็นเท็จ พูดแต่ความจริง พูดแต่เรื่องที่เป็นจริงมี
เหตุผลและสามารถพิสูจน์ได้ (๒) จดเว้นจากการสื่อสาร ที่เป็นการพูดถ้อยคำที่ส่อเสียดอันจะ
นำมาซึ่งความแตกแยก โดยการพูดแต่ถ้อยคำที่จะสร้างสรรค์ความสามัคคี และถ้อยคำที่เป็น
ประโยชน์ (๓) จดเว้นจากการสื่อสารด้วยการพูดถ้อยคำที่หยาบคาย ไม่ชวนฟัง ไม่ก่อให้เกิด
ความรื่นเริง ไม่เชิญชวนให้ปฏิบัติตาม แต่เยาวชนจะต้องพูดแต่ถ้อยคำที่อ่อนหวาน ชวนให้ผู้อื่น
อยากเข้ามาสนทนาด้วย (๔) จดเว้นจากการสื่อสารด้วยการพูดถ้อยคำที่เพ้อเจ้อหา
สาระประโยชน์อะไรมิได้ แต่เยาวชนจะต้องพูดถ้อยคำที่มีสาระ เป็นประโยชน์แก่ตนเองและ
ผู้อื่น พระพุทธศาสนาเถรวาทยึดหลักกัมมัตถุศาสนในการใช้วาจา และการบรรลุเป้าหมาย
ของการใช้วาจาขึ้นอยู่กับทางเลือกใช้ภาษา การเลือกคน การเลือกแคว้น การใช้ภาษาพูด และ
การใช้ภาษากาย ส่วนประเด็นการใช้วาจาเพื่อการสร้างสรรค์พบว่า พุทธพจน์ของพระผู้มีพระ
ภาคล้วนถือเป็นวาจาสุภาษิตได้ทั้งสิ้น โดยที่พุทธบริษัทก็ได้อาศัยวาจาสุภาษิตในการดำเนินชีวิต
ทั้งผู้ออกบวชและผู้ครองเรือน เป็นที่น่าสังเกตว่าการปฏิบัติตามพุทธพจน์ของฝ่ายบรรพชิตและ
คฤหัสถ์มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง คือ ฝ่ายบรรพชิตมักปฏิบัติตนในระดับโลกุตรขณะที่คฤหัสถ์
ทั่วไปมักค่อนข้างไปทางระดับโลกียะ ด้านการประยุกต์ใช้วาจาในวิถีชีวิตประจำวันนั้นพบว่าคำสอน
ของพระศาสดาสามารถนำพาชีวิตของผู้ปฏิบัติตามให้เข้าถึงความสงบสุขได้ในสองระดับ
กล่าวคือ การปฏิบัติที่ถูกต้องตั้งงามต่อตนเอง ต่อญาติมิตร บริวาร และสังคม กอปรด้วยความ
เข้าใจที่ถูกต้อง รู้ว่าชีวิตคืออะไรควรดำเนินชีวิตให้เป็นสุขอย่างไร และรู้วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ที่เกิดขึ้นได้โดยสันติวิธี อีกประการหนึ่งคือการดำรงชีวิตให้อยู่เหนือปัญหาทั้งปวง รู้เท่าทันความเป็นจริงว่าความสุขที่แท้จริงของชีวิตคืออะไร เส้นทางดำเนินสู่ความสุขที่แท้จริงเข้าถึงได้อย่างไร ดังนั้น การศึกษาพุทธพจน์ให้เข้าใจถูกต้อง แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันจึงนับเป็นประโยชน์สูงสุดของชีวิตทั้งภพนี้และภพหน้า^{๑๗}

๔. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมากัมมันตะในการพัฒนาซึ่งเป็นการพัฒนาเยาวชนด้านความซื่อสัตย์ โดยพัฒนาให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ (กายภาวนา) เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ ตาต้องไม่ก่อความเสียหาย เช่น ความโลภ อยากมีสิ่งของต่างๆ นำไปสู่การแสวงหาด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้อง การพัฒนาตามหลักของสัมมากัมมันตะจะทำให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ คือการรู้เท่าทันการทำหน้าที่อินทรีย์แต่ละอย่าง หรือเรียกว่า “อินทรีย์สังวร” คือไม่เสพติด ไม่บริโภคปัจจัย ๔ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยีอย่างฟุ่มเฟือย และไม่ยึดติด ไม่ฟุ้งเฟ้อ

๕. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาอาชีวะในการพัฒนาแก้ปัญหาการทุจริตของเยาวชน ซึ่งเป็นการพัฒนาเยาวชนด้านความเป็นอยู่การหาเลี้ยงชีพโดยให้เยาวชนรักษากติกาของสังคม กฎเกณฑ์ หรือกฎหมายระเบียบแบบแผนของสังคมของตนรวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณ รู้จักการให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุขและช่วยสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม การประพฤติเกื้อกูลแก่สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์ และพืช เว้นจากการประกอบอาชีพที่ผิดหลักศีลธรรมอันดีงามที่ควรปฏิบัติ และผิดหลักกฎหมายการบริหารจัดการบ้านเมืองเพื่อให้เกิดความสงบสุขและร่มเย็นของปวงประชา

๖. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาวายามะในการพัฒนาความรับผิดชอบของเยาวชน ซึ่งเป็นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่กำลังปฏิบัติในฐานะความ

^{๑๗} มั่นเกียรติ โกศลนิตติวงศ์, พุทธธรรม : ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

เป็นเยาวชนองค์กร หรือสังคม ด้วยการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรม ความดีงามต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานพฤติกรรมที่ดีงาม สมรรถภาพจิต คือ ความเข้มแข็ง อดทน มีประสิทธิภาพของจิต มีหลักการในการปฏิบัติ คือ (๑) ฉันทะ พัฒนาเยาวชนให้มีความรักในงานที่ทำ ในหน้าที่ที่รับผิดชอบ (๒) วิริยะ พัฒนาเยาวชนความเพียร ความขยัน ด้วยการหมั่นรักษามาตรฐานการทำงานของตนที่ดียอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นไป และปรับปรุงการปฏิบัติในส่วนที่ด้อยให้เจริญและมากยิ่งขึ้น (๓) จิตตะ คือการหมั่นตรึงตรอง จดจ่อ เฝ้าดูและลงมือปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วยความตั้งใจ ไม่ละความเพียร ไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายในหน้าที่การงาน และ (๔) วิมังสา คือ การติดตามประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

๗. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาสติในการพัฒนาด้านการใช้อำนาจของเยาวชน อำนาจนั้นมักจะมาพร้อมกับตำแหน่งหน้าที่ ในการพัฒนาเยาวชนด้านการใช้อำนาจ คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของอำนาจ นั่นคือ การกำหนดรู้กายในกาย กำหนดรู้เวทนาในเวทนา กำหนดรู้จิตในจิต และกำหนดรู้ธรรมในธรรม นั้นหมายความว่า (๑) เยาวชนจะต้องระลึกถึงที่มาเสมอว่า อำนาจนั้นได้มาจากหน้าที่ ซึ่งหน้าที่นั้นได้รับมอบหมายจากบุคคลหลายๆ หลายที่ไว้วางใจให้เป็นเยาวชนเป็นผู้ใช้อำนาจของพวกเขา (๒) เยาวชนจะต้องระลึกอยู่เสมอตลอดเวลาว่าอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงได้เมื่อก้าวลงจากตำแหน่งเยาวชน (๓) เยาวชนจะต้องระลึกถึงขอบเขตของอำนาจว่าใช้ได้มากน้อยเพียงใดในสถานการณ์ใด และ (๔) เยาวชนจะต้องใช้อำนาจที่มีอยู่ในตำแหน่งหน้าที่นั้นอย่างเป็นธรรมแก่ทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตนและพวกพ้องหรือที่เรียกว่า “เลือกที่รัก มักที่ชัง”^{๑๘}

๘. ด้านการประยุกต์ใช้หลักสัมมาสมาธิในการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของเยาวชน ซึ่งเป็นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีความหนักแน่น เป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้ในสถานการณ์ที่เกิดแรงกระทบ ยั่วเย้าให้เกิดความไม่สมประสงค์ในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งวิธีการใน

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พัฒนาปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า

การพัฒนาตามกระบวนการของสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการ คือ (๑) การเฝ้าระวังมลทินไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนเอง เช่น การไม่หมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ ความไม่หมั่นเพียรในการชำระร่างกายและจิตใจตน ความเกียจคร้านในการปฏิบัติหน้าที่ ความประมาท ประพฤตินทางเสียหาย และอวิชาคือความเขลาที่เข้ามาครอบคลุมความคิดของตน เป็นต้น (๒) การหมั่นเพียรในการประกอบกิจ ฝึกฝนและพัฒนาจิตใจของตนเองอยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม ปัญหาวิกฤติของเยาวชนที่เกิดขึ้นซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น ๘ ด้านที่กล่าวแล้วข้างต้น หากวิเคราะห์ สังเคราะห์สามารถแบ่งได้ ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านพฤติกรรม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ การสื่อสาร และการทุจริต (๒) ด้านจิตใจ ประกอบด้วย ความรับผิดชอบการใช้อำนาจ และวุฒิภาวะทางอารมณ์ (๓) ด้านความคิดหรือปัญญาความสามารถ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ และความคิดริเริ่ม เมื่อพิจารณาจากหลักการปฏิบัติที่แท้จริงของการพัฒนาเยาวชนตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ จะพบว่า หลักการที่แท้จริง คือ (๑) ต้องการให้เกิดการพัฒนาที่ดีทางพฤติกรรม การการแสดงออกทางกาย วาจา นั่นคือหลักของสัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา และสัมมาอาชีวะ ในหลักการนี้ซึ่งตรงกับหลักไตรสิกขาข้อที่ ๑ คือ อธิศีลสิกขา คือการพัฒนาด้านพฤติกรรม (๒) ต้องการให้เกิดการพัฒนาที่ดีทางด้านจิตใจ นั่นคือหลักของสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ในหลักการนี้ซึ่งตรงกับหลัก ไตรสิกขาข้อที่ ๒ คือ อธิจิตสิกขา คือ การพัฒนาด้านจิตใจ (๓) ต้องการให้เกิดการพัฒนาที่ดีทางด้านความคิดหรือปัญญา นั่นคือหลักการของสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ในหลักการนี้ซึ่งตรงกับหลักไตรสิกขาข้อที่ ๓ คือ อธิปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาด้านปัญญา การนำหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้และทำได้อย่างตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

๔.๔ สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชนไทยตามหลักอริยมรรค ๘

สถาบันเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๔.๑ สถาบันครอบครัว

การอบรมเลี้ยงดูที่เน้นการพัฒนา ด้านสติปัญญาเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมการมีปฏิภาณไหวพริบและความเฉลียวฉลาด ด้วยการ ฝึกให้ลูกรู้จักใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง บิถามารดาสนใจฟังความคิดเห็นตลอดจนปัญหาหรือความสงสัยของเยาวชนตอบคำถามหรือแนะนำเยาวชนให้เข้าใจถูกต้องตามเหตุและผลง่ายๆ สอนให้เยาวชนรู้จักระวังตัวจากสิ่งที่เป็นอันตรายในชีวิตประจำวันและส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตามความเหมาะสม ส่งเสริมให้เยาวชนดูรายการโทรทัศน์ที่มีประโยชน์จัดหาอุปกรณ์และ สื่อที่จะให้ลูกเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้ทดลองใช้จริง^{๑๙}

การอบรมเลี้ยงดูที่เน้นพัฒนาการด้านจริยธรรมเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมการเป็นคนดีด้วยการปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตใจเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัวซื่อสัตย์มีสัมมาคารวะ กตัญญูกตเวที เคารพผู้ใหญ่และรู้จักเกรงใจ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา รู้จักการสวดมนต์ ไหว้พระ ฝึกให้ลูกนิยมการทำความดี โดยการให้ประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น บิถามารดาทำให้อุเป็นตัวอย่างชี้ให้เยาวชนดู เมื่อผู้อื่นกระทำความดีเล่าเรื่องหรือหารูปประกอบเกี่ยวกับบุคคลหรือสัตว์ที่กระทำความดีมาให้ลูกได้เห็นเป็นการโน้มน้าวจิตใจให้คล้อยตาม

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีพัฒนาการทางจิตใจได้อย่างดีที่สุดเหมาะจะใช้กับเยาวชนที่พ้นวัยเด็กตอนต้น คือ ตั้งแต่อายุ

^{๑๙} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ , พุทธปัญญากับการศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภิกขุปัญญานันทะ, ๒๕๓๘), หน้า ๗.

๐ ปีขึ้นไป เนื่องจากเด็กในวัยนี้มีความสนใจที่จะทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น เริ่มมีการใช้เหตุผลมากขึ้น และควรใช้การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยให้มากยิ่งขึ้นเมื่อเด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น เพราะเด็กวัยนี้มีความแปรปรวนทางอารมณ์และความวิตกกังวลสูงมาก การใช้เหตุผล ในการอบรมเลี้ยงดูจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะเป็นการรวมวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ อันได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักมาก (การเลี้ยงดูแบบให้ความรัก คือ การที่บิดามารดาแสดงความสนิทสนมรักใคร่ชื่นชมสนใจทุกข์สุขและช่วยแก้ปัญหาให้เยาวชน) การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมปานกลางค่อนข้างน้อย (การเลี้ยงดูแบบควบคุม คือ การที่บิดามารดาชอบออกคำสั่ง และควบคุมการกระทำของเยาวชนในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอโดยไม่ยอมปล่อยให้เยาวชนเป็นตัวของตัวเอง) การให้เหตุผลในการ ฝึกนิสัยเยาวชนซึ่งเป็นการเลี้ยงดูที่บิดามารดาจะอธิบายให้เยาวชนเข้าใจถึงผลดีผลเสียจากการประพฤติของตน นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยยังใช้วิธีการชมเชยมากกว่าการลงโทษและเมื่อจำเป็นต้องลงโทษจะใช้วิธีการลงโทษทางจิต คือการแสดงความรักไม่พอใจ เสียใจ และผิดหวังที่เยาวชนทำผิดทำเพิกเฉยไม่สนใจใยดีกับลูกไปชั่วขณะหนึ่ง ละอาจใช้วิธีการตัดสิทธิ์บางประการที่ลูกเคยได้รับ เช่น ค่าขนม หรือกล่าวเป็นเชิงขู่ว่าจะมีการพรากลูกไปจากตนเสียบิดามารดาจะใช้การลงโทษทางกายโดยปราศจากการเตือนสติ หรือทำการใด ๆ ให้เด็กเจ็บตัว

ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญกับเยาวชนที่บิดามารดา จะเป็นผู้ชี้แนะอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีโดยบิดามารดามีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนให้เยาวชนในฐานะลูก คือ การห้ามปรามมิให้ประพฤติชั่วสั่งสอนให้ประพฤติดีส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียนเป็นธุระให้เมื่อมีคู่ครอง และมอบทรัพย์ให้ตามโอกาสอันควร โดยนำหลักธรรมต่างๆ มาชี้แนะแนวทางให้แก่เยาวชน ทราบและได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ทำให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองในแนวทางที่ถูกต้อง

๔.๔.๒ สถาบันการศึกษา

ชีวิตการศึกษาของเยาวชนมีช่วงระยะเวลายาวนานหลายปี เยาวชนแต่ละคนใช้เวลาวันละหลายชั่วโมงอยู่กับครู ดังนั้นโรงเรียนที่ดีควรส่งเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่ดีของนักเรียน ทั้งนี้ครูควรยึดหลักปฏิบัติ ดังนี้ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม และสร้าง สัมพันธภาพอันดีระหว่างเด็กนักเรียนบนด้วยกัน การทำงานร่วมกลุ่มจะช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ทักษะและนิสัยที่ดีหลายประการเช่น ความร่วมมือ ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การรู้จักคำนึงถึงผู้อื่นและไม่เอาแต่ใจตัวเอง รวมทั้งนิสัยในการทำงานที่ดี นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการเข้าสังคมของเด็กช่วยให้เด็กมีเพื่อนฝูงและได้รับความรักและการยอมรับนับถือจากเพื่อนอีกด้วย ลักษณะนิสัยและความสำเร็จจากการร่วมกลุ่มนี้ย่อมนำไปสู่บุคลิกภาพที่ดีอันเป็นรากฐานของสุขภาพจิตของเยาวชน ครูเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนในสถาบันการศึกษา โดยเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและเป็นแบบอย่างให้นักเรียนเช่นกันบทบาทของครูที่สำคัญมีดังนี้ (๑) สอนและแนะนำให้ศิษย์เป็นคนดี (๒) สอนให้ศิษย์เกิดความเข้าใจในเรื่องที่เรียนได้อย่างชัดเจน (๓) สอนและถ่ายทอดศิลปวิทยาให้อย่างสิ้นเชิง (๔) ส่งเสริมและยกย่องความดีงามตามความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏไปทุกที่ (๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ ด้วยการให้ความรู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งสามารถนำไปปฏิบัติหน้าที่และใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

ดังนั้น สถาบันการศึกษา เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อเยาวชนในการศึกษา ทั้งนี้ โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย ควรจัดสถานที่ให้เหมาะแก่การพัฒนา และในส่วนของครู ก็มีบทบาทในการเป็นผู้อบรมสั่งสอนชี้แนะ และเป็นแบบอย่างที่สำคัญแก่เยาวชนในฐานะที่เป็นศิษย์

๔.๔.๓ สถาบันพระพุทธศาสนา

วัดเป็นสถานที่ที่มีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม สงเคราะห์ เยาวชน ในรูปแบบต่างๆ ในปัจจุบัน เช่น เป็นศูนย์กลางการศึกษาเป็นศูนย์รวมความคิดด้านการพัฒนาชุมชน เป็น

ศูนย์รวมใจของชุมชน เมื่อมีปัญหาเป็นหอคิลป์ประจำชุมชน เป็นโรงพยาบาลของชุมชน เป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกิริยาวัตถุต่างๆ ไม่ว่าให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนา^{๒๐} นอกจากนี้ พระสงฆ์ก็มีบทบาทที่สำคัญที่มีต่อเยาวชนมีดังนี้ (๑) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว (๒) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี (๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง (๕) ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ ดังนั้นวัดเป็นสถานที่ในการสงเคราะห์ให้เยาวชนทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเยาวชน ให้เว้นจากความชั่วแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี โดยอนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีแสดงธรรมให้เยาวชนได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟังชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งบอกทางสวรรค์เพื่อสอนวิธี ดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ

๔.๕ การฝึกเยาวชนให้เป็นคนดีของสังคมตามหลักอริยมรรค ๘

การจะทำให้หลายวิธีตามหลักธรรมอริยมรรค แต่หากเมื่อเยาวชนไม่สามารถปฏิบัติได้ เพื่อให้เขาได้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและสังคมที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาถึงแม้ว่าบางวิธีอาจจะไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งหมดแต่ก็ได้ผลในระดับหนึ่ง ฉะนั้นพระพุทธร่องค์จิ่งทรงแนะนำพุทธบริษัทไว้หลายแห่งด้วยกัน แต่จะยกมาเป็นตัวอย่างเพียงบางส่วนมีตัวอย่างการฝึกม้าของนายสารถีที่พระพุทธร่องค์ทรงวางแนวทางไว้เพื่อฝึกให้ม้าสามารถนำไปใช้งานได้และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ฝึกเยาวชนได้ในบางข้อ ดังจะเสนอวิธีการดังกล่าว ต่อไปนี้ตัวอย่างที่ ๑ ฝึกเยาวชนด้วยอุบาย ๔ ประการ คือ

^{๒๐} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ , พุทธปัญญากับการศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภิกขุ

ประการที่ ๑ โดยวิธี ละมุนละม่อม หมายถึง สอนให้เห็นคุณค่าของความดีและรู้ผลของความดี เช่น ถ้านักเรียนขยันเรียนเขาย่อมจะมีโอกาสสอบผ่านได้มากกว่านักเรียนที่เกียจคร้าน

ประการที่ ๒ โดยวิธีรุนแรง หมายถึง สอนให้เห็นโทษภัยของความชั่วและผลวิบากกรรมของความชั่วนั้น เช่น เมื่อนักเรียนหนีเรียนบ่อยๆ ต่อไปเขาก็จะเกียจคร้านทำข้อสอบและไม่สามารถจะสอบผ่านไปได้ หรืออาจสอบตกในรายวิชานั้น

ประการที่ ๓ ผูกผสมทั้งวิธี ละมุนละม่อมและวิธีรุนแรง หมายถึง สอนให้รู้จักทั้งคุณและโทษในสิ่งที่บุคคลกระทำหรือปฏิบัติอยู่นั้นให้มองทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เช่น การมีศีลทำให้เป็นคนดีของสังคม คนก็รักใคร่ นับถือ ส่วนการทุจริตทำให้เป็นคนน่ากลัวของสังคมเป็นที่หวาดระแวงภัย และไม่น่าคบหาสมาคมด้วย เป็นต้น

ประการที่ ๔ ถ้าฝึกไม่ได้ทั้ง ๓ วิธีการดังกล่าวมาแล้วนั้นก็ให้ขำม้าตนนั้นเสีย หมายถึง ปล่อยให้เป็นไปตามระเบียบ กติกา ของสังคม เช่น ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็就会被ข้อออกจากหมู่คณะถ้าเป็นคฤหัสถ์ทำผิดซ้ำซากจนใคร ๆ ก็ไม่คบหาด้วยแล้วที่พึ่งสุดท้ายต้องเข้าเรือนจำถ้าเป็นเด็กเยาวชนไม่เชื่อฟังผู้ปกครองและสอนไม่ได้แล้วที่พึ่งถาวรก็เป็นสถานพินิจคุ้มครองเยาวชนหรือบ้านเมตตา

สรุปได้ว่าหลักการฝึกดังกล่าวมานี้เป็นไปตามกฎธรรมดาของสังคมมนุษย์เนื่องจากการฝึกพัฒนาตนนั้น พระพุทธองค์ทรงยกอุปมาเรื่องเกสิสูตรนี้ขึ้นแสดง เพื่อวัตถุประสงค์ให้บุคคลผู้ปรารถนาจะฝึกตนและคนอื่นนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันเพราะว่าบุคคลไม่ได้ฝึกฝนก็เหมือนกับม้าที่ไม่ได้ฝึกฝาย่อมขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ขาดจิตสำนึกที่ดี และไม่เป็นที่พึงประสงค์ของสังคมใดเลย ฉะนั้นหลักการที่กล่าวมานี้ ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับเยาวชนได้เป็นอย่างดี ทางสายกลางที่ว่านั้นเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจเป้าหมายให้ชัดเจนแล้วคิดหาทางไปถึงเป้าหมายนั้นให้ได้ซึ่งก็พบว่าต้องเริ่มต้นด้วยการทำจิตให้สงบไม่ เอนเอียงไปทางข้างตั้งหรือข้างหย่อน โดยอาศัยการฝึกสติเป็นตัวนำพร้อมทั้งเพียรระวังไม่ให้ความคิดที่ไม่ดี

เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เพียรละให้ได้ในขณะเดียวกันก็เพียรให้เกิดความคิดที่ดีและเพียรรักษาความคิดที่ดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และพบต่อไปว่าจิตสงบแล้วพฤติกรรมต่างๆ ทั้งทางกายและวาจาก็ สงบด้วย เมื่อสงบครบทั้งกาย วาจา และใจแล้วก็ได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน

๔.๖ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติที่เหมาะสมของเยาวชนตามอริยมรรค ๘

การพัฒนาเยาวชนในสังคมไทยมีเป้าหมายที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ การพัฒนาให้เยาวชนเป็นคนดีและคนเก่งโดยมีความหมายครอบคลุมการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในทั้งด้าน คือ) เป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนเอง เช่น มีพฤติกรรมรักษาสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น) เป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เช่น มีพฤติกรรมซื่อสัตย์ ไม่ก้าวร้าวต่อผู้อื่นทำตามระเบียบโรงเรียน เป็นต้น ๓) เป็นผู้ที่ได้รับผิดชอบต่อหน้าที่ เช่น มีพฤติกรรมเรียนดีทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างขยันขันแข็ง เป็นต้น) พยายามพัฒนาตนเองและช่วยพัฒนาผู้อื่นและสังคมด้วย เช่น การอาสาพัฒนาชนบทของนิสิตนักศึกษา มีพฤติกรรมประหยัดพลังงาน รักษาสาธารณสมบัติ รักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เมื่อพิจารณาเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทยทั้ง ด้านตรงกับเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธที่แบ่งตามตามประโยชน์ที่ได้รับ (อรรถ) ในเป้าหมายในปัจจุบัน คือเป็นเป้าหมายที่เกิดจากการที่พฤติกรรมดำเนินไปอย่างชอบธรรมการปฏิบัติต่อต่างๆ อย่างถูกต้องพฤติกรรมที่กระทำจะต้องทำตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องในระหว่างบุคคลเพื่อความสุขร่วมกันซึ่งเป็นเป้าหมายปัจจุบันในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการพัฒนาในสังคมไทยนำมาใช้เนื่องจากเห็นผลในปัจจุบันชัดเจน ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย สามารถ ส่งผลให้เยาวชน กระทำพฤติกรรมของตนเอง ให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย ที่สูงขึ้น ในเป้าหมายในอนาคต อันเกี่ยวกับการพฤติกรรมที่เยาวชนแสดงออกในด้านคุณค่าของชีวิตและเป้าหมายขั้นสูงสุดเกี่ยวกับสาระที่แท้จริงของพฤติกรรมชีวิต มนุษย์ตามลำดับได้

ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมในอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้ชื่อว่า ดำเนินตามทางสายกลาง หรือเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ย่อมประสบผลสำเร็จ คือ ยังมรรค ผล นิพพานให้เกิดขึ้นได้ ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระสารีบุตรเถระอธิบายความเกิดขึ้นของมรรค และการละสังโยชน์ ไว้ว่ามรรคชื่อว่าสัมมาทิฐิเพราะมีสภาวะเห็นย่อมเกิดขึ้น มรรคชื่อว่าสัมมาสังกัปปะเพราะมีสภาวะตรึกตรองย่อมเกิด มรรคชื่อว่าสัมมาวาจาเพราะมีสภาวะกำหนดย่อมเกิด มรรคชื่อว่าสัมมากัมมันตะเพราะมีสภาวะเป็นสมุฏฐานย่อมเกิด มรรคชื่อว่าสัมมาอาชีวะเพราะมีสภาวะผ่องแผ้วย่อมเกิด มรรคชื่อว่าสัมมาวายามะเพราะมีสภาวะประคองไว้ย่อมเกิด มรรคชื่อว่าสัมมาสติเพราะมีสภาวะตั้งมั่นย่อมเกิด มรรคชื่อว่าสัมมาสมาธิเพราะมีสภาวะไม่ฟุ้งซ่านย่อมเกิดขึ้น มรรคยอมเกิดอย่างนี้^{๒๑} และอธิบายมรรคที่เจริญทำให้มีขึ้นแล้วย่อมละสังโยชน์และทำอนุสัยให้สิ้นไปได้ ว่า (ผู้เจริญวิปัสสนา) ย่อมละสังโยชน์ ๓ นี้ คือสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉาและสีลัพพตปรามาส อนุสัย ๒ นี้ คือ ทิฏฐานุสัยและวิจิกิจฉานุสัยย่อมสิ้นไปด้วยโสดาปัตติมรรคยอมละสังโยชน์ ๒ นี้ คือ กามราคะสังโยชน์และปญฺหสังโยชน์ส่วนหยาบๆ อนุสัย ๒ นี้ คือ กามราคาอนุสัยและปญฺหานุสัยส่วนหยาบ ๆ ย่อมสิ้นไปด้วยสกทาคามิมรรคยอมละสังโยชน์ ๒ นี้ คือ กามราคะสังโยชน์และปญฺหสังโยชน์ ส่วนละเอียด อนุสัย ๒ นี้ คือ กามราคานุสัยและปญฺหานุสัย ส่วนละเอียด ๆ ย่อมสิ้นไปด้วยอนาคามิมรรค

การละสังโยชน์ ๕ นี้ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจฉะ และอวิชชา อนุสัย ๓ นี้ คือ มานานุสัย ภวราคานุสัย และอวิชชานุสัย ย่อมสิ้นไปด้วยอรหัตตมรรคบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ การเจริญสติปัฏฐาน ๔^{๒๒} ย่อมสามารถบรรลุมรรคญาณผลญาณสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลได้ ซึ่งพระอริยบุคคลนั้นแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๔.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิปทา, หน้า ๖๙.

๑. พระโสดาบันมี ๓ ประเภท^{๒๓} (๑) เอกพิชี โสดาบัน พระโสดาบันมีพีชกำเนิดอีกเพียงครั้งเดียว จะเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาอีกเพียงชาติเดียวก็จะบรรลุเป็นพระอรหันต์ (๒) โกลังโกลโสดาบัน คือ พระโสดาบันผู้ยังต้องเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาอีก ๒ ถึง ๖ ชาติจึงจะบรรลุเป็นพระอรหันต์ (๓) สัตตักขัตตูปรมโสดาบัน คือ พระโสดาบันผู้ต้องเกิดอีกถึง ๗ ชาติจึงจะบรรลุเป็นพระอรหันต์ที่แตกต่างกันเช่นนี้ เป็นเพราะอินทรีย์แก่กล้ายิ่งหย่อนกว่ากัน

๒. พระสกทาคามี คือ พระอริยะบุคคลที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานครบ ๑๖ ญาณในรอบแรกแล้วยังเพียรกำหนดวิปัสสนากรรมฐานต่อวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นอย่างละเอียดอ่อนแจ่มแจ้งกว่าสภาวะญาณที่เคยผ่านมาแล้ว และติดตามด้วยโวทานะแทนโคตรภูญาณ เพราะท่านเป็นอริยะบุคคลแล้ว หลังจากนั้นบรรลุถึงพระสกทาคามีมรรค และเมื่อบรรลุเข้าสู่มรรคญาณที่ ๒ แล้ว กิเลสที่มีอยู่จะเบาบางจากเดิมที่มีอยู่ในทันที แต่ไม่สามารถละสังโยชน์ที่เหลืออยู่ให้ตัวใดตัวหนึ่งขาดหายโดยสิ้นเชิง แต่กิเลสของท่านเบาบางกว่าพระโสดาบันอย่างมาก ดำรงฐานะเป็นพระสกทาคามีบุคคล

๓. พระอนาคามีบุคคล คือ พระอริยะบุคคลที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานครบ ๑๖ ญาณในรอบแรกแล้ว ยังเพียรกำหนดวิปัสสนากรรมฐานต่อ จนวิปัสสนาญาณบังเกิดขึ้น มีอินทรีย์แก่กล้าเป็นทวีคูณจนบรรลุเข้าสู่มรรคที่ ๒ และที่ ๓ ได้ คือ ตั้งแต่ญาณที่ ๔ อุทยัพพยญาณจนญาณที่ ๑๒ อนุโลมญาณ ซึ่งวิปัสสนาญาณนั้นเกิดขึ้นอย่างละเอียดอ่อนแจ่มแจ้งกว่าสภาวะญาณที่เคยผ่านมาแล้ว และติดตามด้วยโวทานะ โวทานะแทนโคตรภูญาณ เพราะท่านเป็นอริยะบุคคลแล้ว ก็บรรลุถึงพระอนาคามีมรรค และเมื่อบรรลุเข้าสู่มรรคญาณที่ ๓ แล้ว กิเลสที่มีอยู่จะเบาบางจากเดิมที่มีอยู่ในทันที และสามารถละสังโยชน์ที่เหลืออยู่ได้อีก ๒ สังโยชน์อย่างสิ้นเชิงได้แก่ กามราคะสังโยชน์ และปฏิฆะสังโยชน์ ก็คือละกามและโทสะได้อย่างเด็ดขาด ดำรงฐานะเป็นพระอนาคามีกล่าวโดยสังโยชน์ละได้อีก ๒ คือ กามราคะสังโยชน์และปฏิฆะสังโยชน์

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ส .ม.อ. (ไทย) ๓/๔๙๔/๓๑๔.

ขณะที่เป็นพระโสดาบันละได้ ๓ คือ สักกายทิฐิสังโยชน์ วิจิกิจฉาสังโยชน์ และสัสสัพพตปราคาสังโยชน์กล่าวโดยอุกุ ศลกรรมบทละได้อีก ๓ คือปิสุณวจาผรุสวจาและพยาบาท ความเป็นอยู่ของพระอนาคามีนี้ มีความเป็นอยู่แบบสันโดษ ไม่มีครอบครัว รักษาศีล ๘ เป็นประจำ เมื่อหมดอายุขัยแล้วจะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ซึ่งเป็นชั้นที่สูงที่สุดในพรหมโลก อันเป็นที่อยู่เฉพาะของผู้ที่บรรลุนั้น เป็นพระอนาคามีเท่านั้น

๔. พระอรหันต์ คือ พระอริยบุคคลผู้บรรลุนิพพานขั้นสูงสุดคืออรหัตตมรรค อรหัตตผล สามารถละสังโยชน์เบื้องสูง (อุทัมภาคิยสังโยชน์) ได้อีก ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา รวมเป็นละสังโยชน์ได้ทั้งหมด ๑๐ ข้อ พระอรหันต์เป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงเป็นผู้มีขันธสันดานบริสุทธิ์หมดจดอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ท่านจึงไม่มีกิเลสอันเป็นเชื้อให้ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในภพทั้งหลายอีก เมื่อดับขันธทั้ง ๕ อันเป็นวิบากขันธครั้ง สุดท้ายแล้วก็ปรินิพพาน ไม่มีเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป^{๒๔}

สรุปได้ว่าการนำหลักอริยมรรค ๘ มาพัฒนาเยาวชนไทยอันประกอบไปด้วย (๑) การพัฒนาเยาวชนที่เหมาะสมตามหลักอริยมรรค ๘ การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งเยาวชน ซึ่งการอบรมได้ใช้แบบพุทธภavanaได้แก่ ด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญาครบทั้ง ๔ ด้าน ซึ่งเป็นหัวใจใหญ่ของพระพุทธศาสนาในด้านหลักคำสอน การอบรมพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนนั้นเป็นการฝึกอบรมให้เยาวชนมีความเข้มแข็งอดทนต่อการเปลี่ยนแปลงและยั่วเย้า การท้าทายจากเทคโนโลยีในปัจจุบัน (๒) แนวทางการปฏิบัติพัฒนาเยาวชนตามอริยมรรค ๘ คือปัญหาของเยาวชนไทยเกิดจากสาเหตุที่สำคัญ ๖ ประการ คือ (๑) ปัญหาเกิดจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น (๒) ปัญหาการรวมกลุ่มของเยาวชนและประพฤติตนไปในทางเสียหาย (๓) ปัญหาที่เกิดจากสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อม (๔) ปัญหาที่เกิดจากสถานเริงรมณ์ (๕) ปัญหาการหลั่งไหลของอารยธรรมต่างประเทศ (๖) ปัญหาผู้ใหญ่ทำเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี นำมรรคมืองค์ ๘

^{๒๔} สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), อริยวงศ์ปฏิบัติ, หน้า ๖๔-๖๕.

ได้แก่ (๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ คือ เยาวชนจะต้องรู้เข้าใจถูกต้อง เห็นตามที่เป็นจริงไม่หลงเห็นผิดในการทำ ความชั่ว (๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ คิดสุจริตตั้งใจทำสิ่งที่ดีงาม ละเว้นทำ ความชั่ว (๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ กล่าวคำสุจริต ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น (๔) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ คือ ทำการที่สุจริตทั้งกาย วาจา และใจ (๕) สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ คือ ประกอบสัมมาชีพหรืออาชีพที่สุจริต ละเว้นอบายมุข (๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ คือ เพียรละชั่ว บำเพ็ญดีต่อสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบัน ศาสนา เป็นต้น (๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ คือ ทำการด้วยจิตสำนึกเสมอ ไม่เผลอพลาดพลั้งไป ทำความชั่ว (๘) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ คือ คุมจิตใจแน่วแน่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่านตามคำชวนให้ เสียสมาธิไปประกอบสิ่งที่ไม่ดี

ดังนั้นเมื่อเยาวชนเดินทางดำเนินตามอริยมรรค ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จึงเรียกว่า อริยมรรคมี องค์ ๘ เป็นหลักธรรมสำคัญซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่นำพาบุคคลผู้ปฏิบัติให้ บรรลุอายุธรรม คือ ความเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ทำให้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏทั้งปวง (๓) สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชนไทยตามหลักอริยมรรค ๘ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนา (๔) การฝึกเยาวชนให้เป็นคนดีของสังคมตามหลักอริยมรรค ๘ อาศัย การฝึก ๔ วิธี คือ (๑) โดยวิธี ละมุนละม่อม (๒) โดยวิธีรุนแรง (๓) ฝึกผสมทั้งวิธี ละมุนละม่อม และวิธีรุนแรง และ (๔) ถ้าฝึกไม่ได้ทั้ง ๓ วิธีการ ดังกล่าวมาแล้วนั้นก็ปล่อยให้ไปตาม ระเบียบกติกาสังคม (๕) ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติที่เหมาะสมของเยาวชนตามหลัก อริยมรรค ๘ จะทำให้เยาวชนในสังคมไทยมีเป้าหมายที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ เยาวชน เป็นคนดีและคนเก่ง โดยมีความหมายครอบคลุมการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่ เหมาะสม คือ เป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนตนเอง เช่น มีพฤติกรรมรักษาสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล ไม่ สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น) เป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เช่น มีพฤติกรรมซื่อสัตย์ไม่ก้าวร้าว

ต่อผู้อื่นทำตามระเบียบโรงเรียน เป็นต้น ทำให้เยาวชนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมในอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้ชื่อว่า ดำเนินตามทางสายกลาง หรือเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ย่อมประสบผลสำเร็จ คือ ยังมรรค ผล นิพพานให้เกิดขึ้นได้